

OPERATIVNI SISTEMI

Slajdovi su kreirani na osnovu knjige "Operativni sistemi, principi unutrašnje organizacije i dizajna, 7. izdanje", William Stallings, CET, Beograd, 2013.

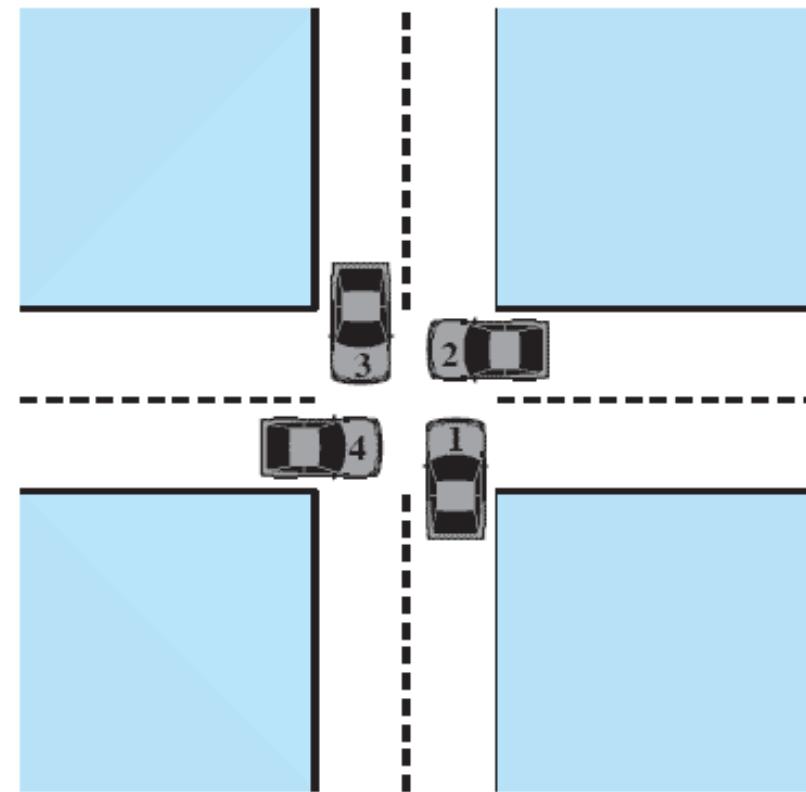
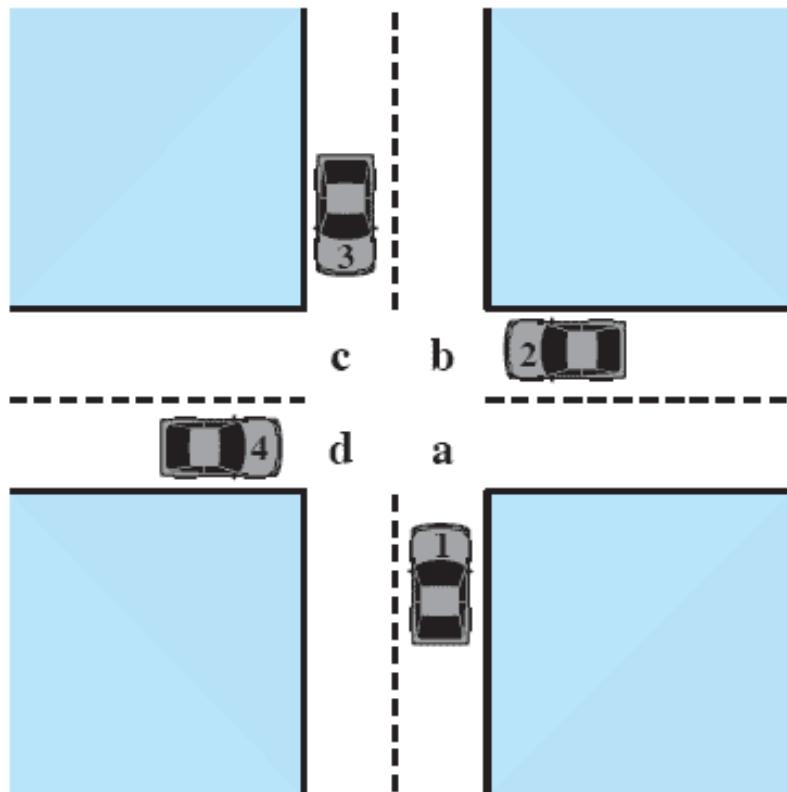
Konkurentnost: Uzajamno blokiranje

Uzajamno blokiranje

- Trajno blokiranje skupa procesa koji se nadmeću za isti skup resursa
 - Svaki proces u skupu je blokiran čekajući na događaj koji može aktivirati neki blokirani proces iz skupa

Primer uzajamnog blokiranja

Primer dva procesa i dva resursa

Proces P

...

Uzmi resurs A

...

Uzmi resurs B

...

Otpusti resurs A

...

Otpusti resurs B

...

Proces Q

...

Uzmi resurs B

...

Uzmi resurs A

...

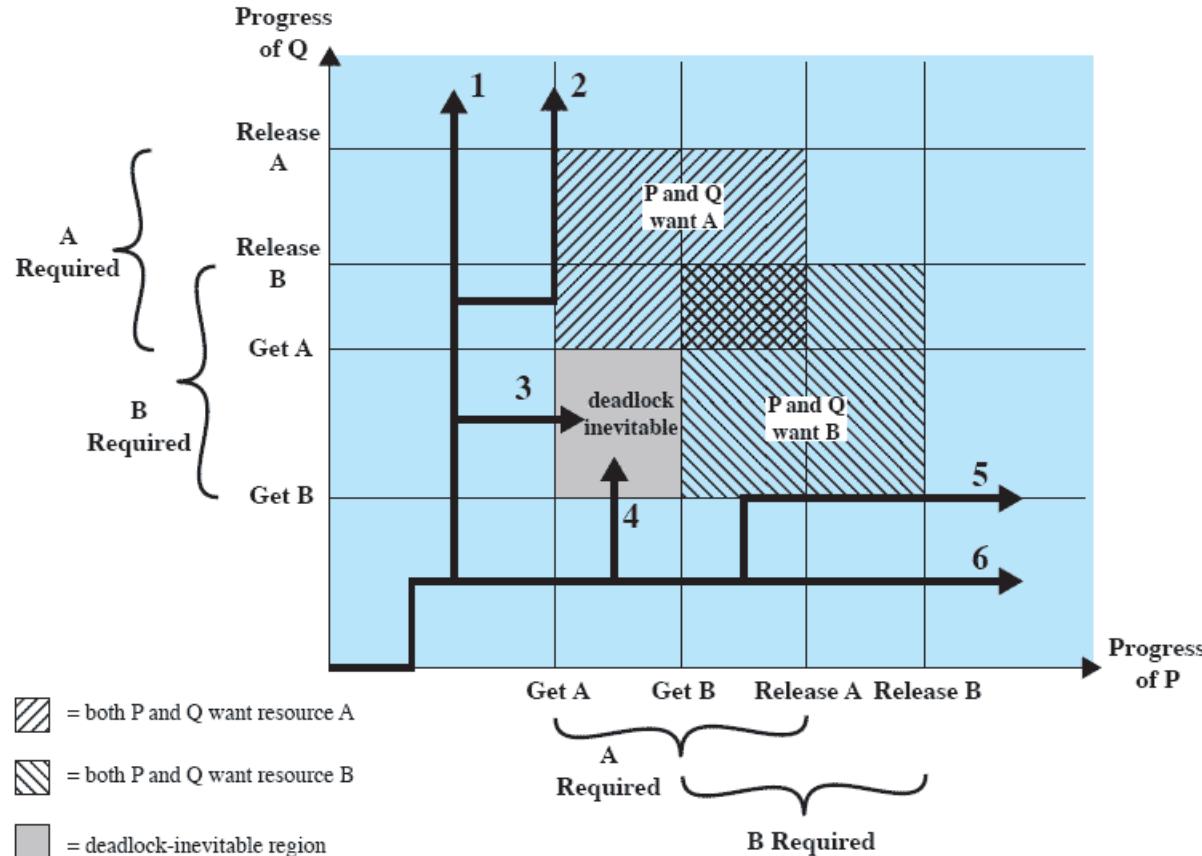
Otpusti resurs B

...

Otpusti resurs A

...

Moguće putanje napretka procesa

Putanje napretka procesa

Horizontalna linija - izvršava se P, a Q čeka

Vertikalna linija – izvršava se Q, a P čeka

Model sistema

- Uzajamno blokiranje se može dogoditi u sistemu u kojem procesi koriste resurse na sledeći način
 - 1. Zahtev
 - Proces pre upotrebe zahteva resurs
 - Ako resurs nije u tom trenutku dostupan, proces odlazi u čekanje
 - 2. Upotreba
 - U ovoj fazi proces može da pristupa resursu i da ga koristi
 - 3. Otpuštanje
 - Proces otpušta resurs nakon korišćenja

Uslovi za uzajamno blokiranje

1. Uzajamno isključivanje

- Samo jedan proces u datom trenutku može koristiti resurs

2. Držanje i čekanje

- Proces može držati resurs dok čeka dodeljivanje ostalih resursa

3. Bez prekida

- Resurs se ne može nasilno oduzeti procesu koji ga drži

4. Kružno čekanje

- Potencijalni rezultat prva tri uslova
- Postoji zatvoren krug procesa takav da svaki proces drži bar jedan resurs koji je potreban sledećem procesu u krugu

Uslovi za uzajamno blokiranje

Mogućnost uzajamnog blokiranja	Postojanje uzajamnog blokiranja
1. Uzajamno isključivanje	1. Uzajamno isključivanje
2. Držanje i čekanje	2. Držanje i čekanje
3. Bez prekida	3. Bez prekida
	4. Kružno čekanje

Rešavanje problema uzajamnog blokiranja

- Sprečavanje
 - Primenjuju se mehanizmi koji eliminišu uslove koji dovode do uzajamnog blokiranja
- Izbegavanje
 - Dinamički se vrši raspodela resursa tako da ne dođe do uzajamnog blokiranja
- Otkrivanje
 - Kada se desi uzajamno blokiranje preduzimaju se akcije za oporavak

Sprečavanje uzajamnog blokiranja

- Sprečavanje
 - Projektovati sistem tako da je isključena mogućnost uzajamnog blokiranja
 - Sprečiti pojavu jednog od četiri uslova za uzajamno blokiranje

Sprečavanje uzajamnog blokiranja

- Nije moguće onemogućiti uslov uzajamnog isključivanja
 - U određenim scenarijima pristupa deljenim resursima procesi moraju pristupati jedan po jedan
- Sprečavanje uslova držanja i čekanja
 - Može se sprečiti ako proces istovremeno zatraži sve potrebne resurse
 - Proces ostaje blokiran dok svi traženi resursi ne budu raspoloživi
 - Neefikasno
 - Proces čeka sve resurse čak i kad može da radi sa onima koje može da zauzme
 - Resursi dodeljeni procesu su zauzeti za druge procese, čak i ako ih proces ne koristi
 - Može doći do gladovanja procesa ako je uvek bar jedan potreban resurs alociran nekom drugom procesu

Sprečavanje uzajamnog blokiranja

- Odbacivanje uslova „bez prekidanja“
 - Naredba procesu da otpusti svoje resurse ukoliko mu je odbijen zahtev za zauzimanje nekog resursa
 - Druga varijanta je da ako proces zatraži resurs koji drži drugi blokirani proces, OS prekida drugi proces, koji mora da otpusti sve svoje resurse
 - Primjenjivo samo kod resursa čije se stanje može lako sačuvati i kasnije oporaviti
 - Npr procesorski registri

Sprečavanje uzajamnog blokiranja

- Sprečavanje kružnog čekanja
 - Ako se uradi linearno slaganje tipova resursa
 - Svakom resursu se dodeli indeks
 - Ako je proces zauzeo resurs R_i , onda može zauzeti resurs R_j samo ako je $j > i$
 - U ovoj varijanti ne može doći do kružnog čekanja
 - Može da bude neefikasno
 - Procesu se možda nepotrebno zabranjuje zauzimanje resursa
 - Ako programer ne poštuje predviđeni redosled, opet može doći do uzajamnog blokiranja
 - Moguće je koristiti sistemski softver koji prati da li se resursi zauzimaju u predviđenom redosledu
 - Npr program Witness na FreeBSD OS

Sprečavanje uzajamnog blokiranja

- Sprečavanje je suviše restriktivno
 - Slaba iskorišćenost resursa
 - Smanjena propusna moć sistema
- Pristup koji je manje restriktivan i dozvoljava više konkurentnosti je izbegavanje uzajamnog blokiranja

Izbegavanje uzajamnog blokiranja

□ Izbegavanje

- Dinamički se vrši raspodela resursa tako da ne dođe do uzajamnog blokiranja

Izbegavanje uzajamnog blokiranja

- Dozvoljava se postojanje tri neophodna uslova
- Prave se razumni izbori tako da se nikad ne stigne u tačku uzajamnog blokiranja
- Omogućuje više konkurentnosti od sprečavanja
- Dinamički se donosi odluka da li će tekući zahtev dodele resursa dovesti do uzajamnog blokiranja

Izbegavanje uzajamnog blokiranja

□ Varijante

- Ne pokretati proces ukoliko njegovi zahtevi mogu dovesti do blokiranja
- Ne obrađivati zahtev za resursom ako dodela resursa može dovesti do blokiranja

Stanje sistema

- Ako imamo sistem sa n procesa i m tipova resursa
- Vektor $R = [R_1, R_2, \dots, R_m]$
 - Ukupna količina svakog resursa u sistemu

R1	R2	R3
9	3	6

- Vektor $V = [R_1, R_2, \dots, R_m]$
 - Ukupna količina svakog resursa u sistemu koja nije dodeljena nijednom procesu (raspoloživo)

4	0	1
---	---	---

Stanje sistema

□ Matrica zahteva

$$C = \begin{bmatrix} C_{11} & C_{12} & \dots & C_{1m} \\ C_{21} & C_{22} & \dots & C_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ C_{n1} & C_{n2} & \dots & C_{nm} \end{bmatrix}$$

	R1	R2	R3
P1	3	2	2
P2	6	1	3
P3	3	1	4

- C_{ij} – zahtev procesa i za resursom j
- Mora biti unapred određeno za svaki proces

Stanje sistema

□ Matrica dodele

$$A = \begin{bmatrix} A_{11} & A_{12} & \dots & A_{1m} \\ A_{21} & A_{22} & \dots & A_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ A_{n1} & A_{n2} & \dots & A_{nm} \end{bmatrix}$$

	R1	R2	R3
P1	1	0	0
P2	6	1	2
P3	2	1	1

□ A_{ij} – trenutna dodeljenost resursa j procesu i

Stanje sistema

□ Za promenljive stanja sistema važi:

1.

- Svi resursi su raspoloživi ili dodeljeni
- Proces ne može zahtevati više od ukupne količine resursa
- Nijednom procesu nije dodeljeno više resursa nego što je zahtevao

Odbijanje inicijalizacije procesa

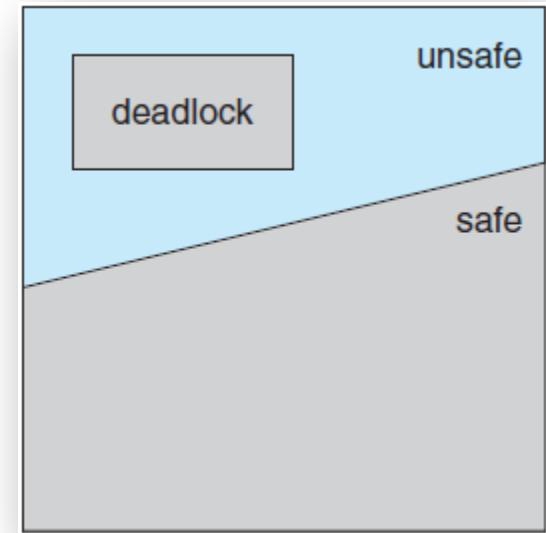
- Proces neće biti pokrenut ako njegovi zahtevi za resursima mogu dovesti do uzajamnog blokiranja
- Pokrenuti novi proces P_{n+1} samo ako važi
 - Pokreni proces ako se mogu zadovoljiti maksimalni zahtevi tekućih procesa uvećani za zahteve novog procesa
 - Suviše restriktivno
 - Prepostavlja se da će svi procesi istovremeno koristiti resurse

Odbijanje dodele resursa

- Zasniva se na odluci o dodeli resursa na osnovu stanja sistema
 - Bezbedno stanje sistema
 - Nebezbedno stanje sistema

Bezbedno stanje sistema

- Stanje je bezbedno ako sistem može da ispuni zahteve za resursima svakog procesa u nekom redosledu koji ne dovodi do uzajamnog blokiranja
 - Znači da postoji sekvenca u kojoj procesima treba dodeljivati resurse tako da će svaki proces čekati na resurse konačno vreme
- U bezbednom stanju nema uzajamnog blokiranja
- Kada stanje nije bezbedno, može (ali ne mora obavezno) doći do uzajamnog blokiranja

Utvrđivanje bezbednog stanja

- Stanje je bezbedno ako postoji sekvenca procesa $P_1, P_2, \dots P_n$ takva da
- Za svaki P_i , resursi koje P_i zahteva mogu biti zadovoljeni sa trenutno raspoloživim resursima plus resursima koje koriste procesi P_j , pri čemu je $j < i$

Algoritam izbegavanja uzajamnog blokiranja

- Utvrđuje da li postoji sekvenca u kojoj procesi zauzimaju i oslobađaju resurse tako da zahtevi svih procesa budu zadovoljeni
- Cilj je da sistem uvek bude u bezbednom stanju
- Proces napravi zahtev za resursom
- Simulira se da je zahtev odobren
- Proveri se da li je novo stanje u koje bi se prešlo odobravanjem zahteva bezbedno
- Ako je bezbedno, odobrava se zahtev
- Ako nije bezbedno, proces se blokira

Strukture podataka stanja sistema

```
struct state {  
    int resource[m]; //ukupno  
    int available[m]; //raspolozivo  
    int claim[n][m]; //inicijalno  
    zahtevano  
    int alloc[n][m]; //trenutno  
    dodeljeno  
};
```

Algoritam utvrđivanja bezbednog stanja (Bankarev algoritam)

- Koraci algoritma
 1. Definišemo vektor W koji predstavlja simulaciju stanja rasploživih resursa u nekom budućem trenutku. Inicijalno jednak vektoru rasploživih resursa V
 2. Pronađemo proces čiji se zahtevi trenutno mogu ispuniti, tj. proces i za koji važi
- Ako nema takvog procesa, algoritam se prekida
- 3. Simuliramo da je proces i zauzeo resurse, završio rad i oslobodio ih
- 4. Vratimo se na korak 2. Ako na ovaj način uspemo da prođemo kroz sve procese i za sve simuliramo dodelu resursa, onda je stanje bezbedno

Algoritam utvrđivanja bezbednog stanja (Bankarev algoritam)

```
bool isSafe(state s) {
    int w[m] = s.available; //available is vector V
    bool finished[n]; //false for all processes initially
    bool possible = true;
    while (possible) {
        int i = findNextProcess(finished, s);
        if (i != -1) { //if next process is found
            for (int j = 0; j < m; j++)
                w[j] += s.alloc[i][j];
            finished[i] = true;
        } else {
            possible = false;
        }
    }
    //see next slide
```

Algoritam utvrđivanja bezbednog stanja (Bankarev algoritam)

```
bool isSafe(state s) {  
    ... //see previous slide  
    //state is safe if all processes  
    //have passed the simulation  
    for (int i = 0; i < n; i++)  
        if (!finished[i])  
            return false;  
    return true;  
}
```

Algoritam utvrđivanja bezbednog stanja (Bankarev algoritam)

```
int findNextProcess(bool* finished, state s) {
    //find a non-finished process which may satisfy its requests
    for (int i = 0; i < n; i++) { //iterate through processes
        if (!finished[i]) {
            bool found = true;
            for (int j = 0; j < m; j++) { //iterate through resources
                if (s.claim[i][j] - s.alloc[i][j] > available[j])
                    found = false;
                break;
            }
            if (found) {
                return i;
            }
        }
    }
    return -1;
}
```

Utvrđivanje bezbednog stanja

	R1	R2	R3
P1	3	2	2
P2	6	1	3
P3	3	1	4
P4	4	2	2

Claim matrix C

	R1	R2	R3
P1	1	0	0
P2	6	1	2
P3	2	1	1
P4	0	0	2

Allocation matrix A

	R1	R2	R3
P1	2	2	2
P2	0	0	1
P3	1	0	3
P4	4	2	0

$C - A$

	R1	R2	R3
	9	3	6

Resource vector R

	R1	R2	R3
	0	1	1

Available vector V

- Inicijalno stanje
- Proces P2 može da zadovolji svoje zahteve za resursima

Utvrđivanje bezbednog stanja

	R1	R2	R3
P1	3	2	2
P2	0	0	0
P3	3	1	4
P4	4	2	2

Claim matrix C

	R1	R2	R3
P1	1	0	0
P2	0	0	0
P3	2	1	1
P4	0	0	2

Allocation matrix A

	R1	R2	R3
P1	2	2	2
P2	0	0	0
P3	1	0	3
P4	4	2	0

$C - A$

	R1	R2	R3
	9	3	6

Resource vector R

	R1	R2	R3
	6	2	3

Available vector V

- Proces P2 se izvršio do kraja
- Resursi koje je koristio su sada raspoloživi
- Svaki od preostalih procesa ima uslove da se izvrši

Utvrđivanje bezbednog stanja

	R1	R2	R3
P1	0	0	0
P2	0	0	0
P3	3	1	4
P4	4	2	2

Claim matrix C

	R1	R2	R3
P1	0	0	0
P2	0	0	0
P3	2	1	1
P4	0	0	2

Allocation matrix A

	R1	R2	R3
P1	0	0	0
P2	0	0	0
P3	1	0	3
P4	4	2	0

$C - A$

	R1	R2	R3
	9	3	6

Resource vector R

	R1	R2	R3
	7	2	3

Available vector V

- Proces P1 se izvršio do kraja
- Resursi koje je koristio su sada raspoloživi

Utvrđivanje bezbednog stanja

	R1	R2	R3
P1	0	0	0
P2	0	0	0
P3	0	0	0
P4	4	2	2

Claim matrix C

	R1	R2	R3
P1	0	0	0
P2	0	0	0
P3	0	0	0
P4	0	0	2

Allocation matrix A

	R1	R2	R3
P1	0	0	0
P2	0	0	0
P3	0	0	0
P4	4	2	0

C - A

	R1	R2	R3
	9	3	6

Resource vector R

	R1	R2	R3
	9	3	4

Available vector V

- Proces P3 se izvršio do kraja
- Resursi koje je koristio su sada raspoloživi
- Znači da je inicijalno stanje bilo bezbedno

Utvrđivanje nebezbednog stanja

	R1	R2	R3
P1	3	2	2
P2	6	1	3
P3	3	1	4
P4	4	2	2

Claim matrix C

	R1	R2	R3
P1	1	0	0
P2	5	1	1
P3	2	1	1
P4	0	0	2

Allocation matrix A

	R1	R2	R3
P1	2	2	2
P2	1	0	2
P3	1	0	3
P4	4	2	0

$C - A$

	R1	R2	R3
	9	3	6

Resource vector R

	R1	R2	R3
	1	1	2

Available vector V

- Inicijalno stanje
- Proces P1 napravi zahtev za još jednom jedinicom resursa R1 i R3
- Proverićemo u kakvo bi stanje došli ako odobrimo ovaj zahtev

Utvrđivanje nebezbednog stanja

	R1	R2	R3
P1	3	2	2
P2	6	1	3
P3	3	1	4
P4	4	2	2

Claim matrix C

	R1	R2	R3
P1	2	0	1
P2	5	1	1
P3	2	1	1
P4	0	0	2

Allocation matrix A

	R1	R2	R3
P1	1	2	1
P2	1	0	2
P3	1	0	3
P4	4	2	0

$C - A$

	R1	R2	R3
	9	3	6

Resource vector R

	R1	R2	R3
	0	1	1

Available vector V

- Stanje u koje bi došli odobravanjem zahteva procesu P1 je nebezbedno
- Nijedan od procesa ne bi mogao da ispunji svoje zahteve
- Zato procesu P1 ovaj zahtev neće biti odobren

Algoritam izbegavanja uzajamnog blokiranja

- Prvo se utvrđuje se da li zahtev premašuje maksimalne zahteve procesa
- i - indeks procesa koji postavlja zahtev
- $request[m]$ - količine resursa koje proces zahteva u ovom zahtevu

```
for (int j = 0; j < m; j++) {  
    if (alloc[i][j] + request[j] > claim[i][j])
```

```
<error>  
}
```

Algoritam izbegavanja uzajamnog blokiranja

- Da li ima dovoljno raspoloživih resursa?

```
for (int j = 0; j < m; j++) {  
    if (request[j] > available[j])  
        <suspend process>  
}
```

Algoritam izbegavanja uzajamnog blokiranja

- Simulacija da je zahtev odobren
- U *new state* se ubaci novo stanje koje bi nastalo odobravanjem zahteva

```
newstate = state;
for (int j = 0; j < m; j++) {
    newstate.alloc[i][j] += request[j];
    newstate.available[j] -=
request[j];
}
```

Algoritam izbegavanja uzajamnog blokiranja

- Provera da li bi ovo potencijalno naredno stanje bilo bezbedno
- Ako bi bilo bezbedno, može se izvršiti zahtev

```
if (isSafe(newState) ) {
    state = newState;
    <carry out allocation>
} else
    <suspend process>
```

Izbegavanje uzajamnog blokiranja

□ Prednosti

- Manje restriktivno od sprečavanja
- Nije neophodno prekinuti i vratiti unazad procese kao kod otkrivanja uzajamnog blokiranja

□ Mane

- Maksimalni zahtevi za resursima svakog procesa moraju se unapred definisati
- Proces koji se razmatra mora biti nezavisan (redosled izvršavanja nije ograničen sinhronizacijom)
- Moraju postojati fiksni broj resursa za dodelu
- Proces ne može da otpusti resurs

Otkrivanje uzajamnog blokiranja

□ Otkrivanje

- Kada se desi uzajamno blokiranje preduzimaju se akcije za oporavak

Otkrivanje uzajamnog blokiranja

- Ne ograničava se pristup resursima
- Procesima se dodeljuju zahtevani resursi
- Povremeno se vrši provera da li je došlo do kružnog čekanja
- U slučaju da jeste, vrši se oporavak sistema

Algoritam otkrivanja uzajamnog blokiranja

Matrica zahteva Q

R1 R2 R3 R4 R5

P1	0	1	0	0	1
P2	0	0	1	0	1
P3	0	0	0	0	1
P4	0	0	0	0	0

Matrica dodele A

R1 R2 R3 R4 R5

P1	1	0	1	1	0
P2	1	1	0	0	0
P3	0	0	0	1	0
P4	0	0	0	0	0

Vektor W

0	0	0	0	1
---	---	---	---	---

Vektor R (resursi)

2	1	1	2	1
---	---	---	---	---

Vektor V (raspoloživo)

0	0	0	0	1
---	---	---	---	---

- Cilj je da označimo procese koji nisu uzajamno blokirani
- Oni koji ostanu su uzajamno blokirani
- *1. Inicijalizujemo vektor W da bude jednak vektoru V*

Algoritam otkrivanja uzajamnog blokiranja

Matrica zahteva Q

R1 R2 R3 R4 R5

P1	0	1	0	0	1
P2	0	0	1	0	1
P3	0	0	0	0	1
P4	0	0	0	0	0

Matrica dodelje A

R1 R2 R3 R4 R5

P1	1	0	1	1	0
P2	1	1	0	0	0
P3	0	0	0	1	0
P4	0	0	0	0	0

Vektor W

0	0	0	0	1
---	---	---	---	---

Vektor R (resursi)

2	1	1	2	1
---	---	---	---	---

Vektor V (raspoloživo)

0	0	0	0	1
---	---	---	---	---

- 2. Označimo sve procese koji u matrici dodela imaju sve nule (oni nemaju dodeljene nikakve resurse, pa nisu uzajamno blokirani)
- Označavamo proces P4

Algoritam otkrivanja uzajamnog blokiranja

Matrica zahteva Q

R1 R2 R3 R4 R5

P1	0	1	0	0	1
P2	0	0	1	0	1
P3	0	0	0	0	1
P4	0	0	0	0	0

Matrica dodele A

R1 R2 R3 R4 R5

P1	1	0	1	1	0
P2	1	1	0	0	0
P3	0	0	0	1	0
P4	0	0	0	0	0

Vektor W

0	0	0	0	1
---	---	---	---	---

Vektor R (resursi)

2	1	1	2	1
---	---	---	---	---

Vektor V (raspoloživo)

0	0	0	0	1
---	---	---	---	---

- 3. Pronađemo neoznačen proces čiji su zahtevi manji ili jednaki od W
- Ako nema takvog procesa, prekinemo algoritam
- P3 ispunjava uslov

Algoritam otkrivanja uzajamnog blokiranja

Matrica zahteva Q					
	R1	R2	R3	R4	R5
P1	0	1	0	0	1
P2	0	0	1	0	1
P3	0	0	0	0	1
P4	0	0	0	0	0

Matrica dodele A					
	R1	R2	R3	R4	R5
P1	1	0	1	1	0
P2	1	1	0	0	0
P3	0	0	0	1	0
P4	0	0	0	0	0

Vektor W	Vektor R (resursi)	Vektor V (raspoloživo)
0 0 0 1 1	2 1 1 2 1	0 0 0 0 1

- 4. Označimo pronađeni proces i dodamo njegov red iz matrice dodele u vektor W (simuliramo da se proces izvršio i oslobođio resurse)
- Označavamo P3
- $W = W + [0,0,0,1,0] = [0,0,0,1,1]$

Algoritam otkrivanja uzajamnog blokiranja

Matrica zahteva Q

R1 R2 R3 R4 R5

P1	0	1	0	0	1
P2	0	0	1	0	1
P3	0	0	0	0	1
P4	0	0	0	0	0

Matrica dodele A

R1 R2 R3 R4 R5

P1	1	0	1	1	0
P2	1	1	0	0	0
P3	0	0	0	1	0
P4	0	0	0	0	0

Vektor W

0	0	0	1	1
---	---	---	---	---

Vektor R (resursi)

2	1	1	2	1
---	---	---	---	---

Vektor V (raspoloživo)

0	0	0	0	1
---	---	---	---	---

- 5. Vratimo se na korak 3
- Nema više procesa koji ispunjavaju uslov
- Neoznačeni su ostali P1 i P2, što znači da su uzajamno blokirani

Strategije oporavka od uzajamnog blokiranja

1. Prekini sve uzajamno blokirane procese
 - Najjednostavnije rešenje
 - Velika cena ovakvog pristupa jer se poništava sve što je proces do tada uradio
2. Vrati sve uzajamno blokirane procese na neku raniju kontrolnu tačku i ponovo ih pokreni
 - Može opet doći do uzajamnog blokiranja
 - Zbog nedeterminantnosti konkurentne obrade, u ponovnom izvršavanju možda ne bude blokiranja

Strategije oporavka od uzajamnog blokiranja

3. Redom prekidaj sve uzajamno blokirane procese dok više ne bude blokiranja
 - Redosled kojim će procesi biti prekidani treba da bude na osnovu nekog kriterijuma
 - Prioritet
 - Utrošak procesorskog vremena do sada
 - Predviđeno preostalo vreme rada
 - Tip resursa koje je proces koristio
 - Količina resursa potrebna za završetak rada

Strategije oporavka od uzajamnog blokiranja

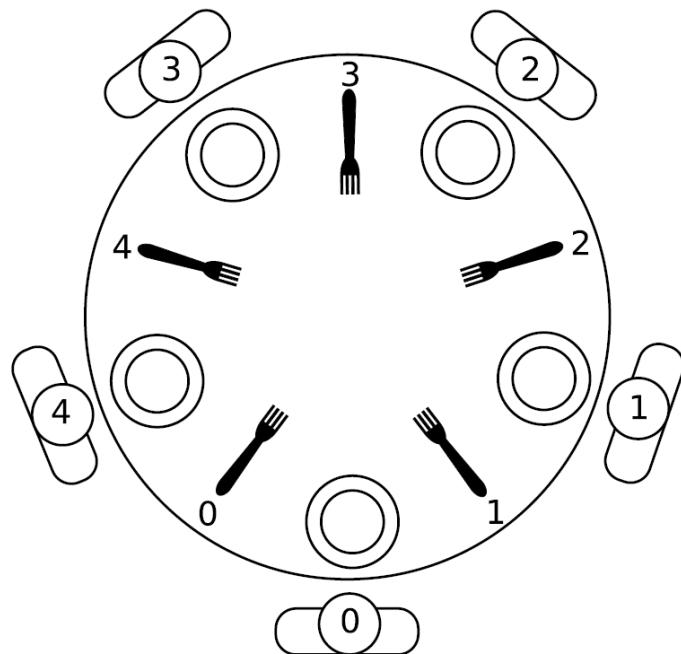
4. Redom oduzimaj resurse od procesa i dodeljuj ih drugim procesima dok više ne bude blokiranja
 - Izabrati resurse i procese tako da se minimizuju troškovi
 - Proces kojem je oduzet resurs mora se vratiti na neko prethodno stanje u kojem je bio pre nabavke resursa
 - Sprečiti gladovanje procesa
 - Ne smeju se resursi uvek oduzimati istom procesu

Strategije za uzajamno blokiranje u savremenim OS

- Tipično ne pružaju podršku za zaštitu od uzajamnog blokiranja
- Ignoriše se mogućnost pojave uzajamnog blokiranja
- Ne isplati se angažovati resurse za sprečavanje/izbegavanje/otkrivanje uzajamnog blokiranja
 - OS se implementira sa namerom da ne ulazi u *deadlock*, a korisnički programi su odgovornost programera
- Windows i Linux ovako funkcionišu

Primer uzajamnog blokiranja

□ Problem 5 filozofa

Primer uzajamnog blokiranja

- Primeri/Blokiranje/Filozofi